

Planlægningens (oversete) årti
ARGUMENTER FOR
ADGANGSBEGRÆNSNING I 1970'ERNE

AF ELSE HANSEN

Der blev i 1977 indført generel adgangsbegrænsning ved de danske universiteter. Året før var der indført adgangsbegrænsning ved lægestudierne. Adgangsbegrænsning til universiteterne var et led i en større plan, som skulle sikre, at de midler, der blev afsat til de videregående uddannelser, blev brugt til at uddanne de kandidater, der var efterspørgsel efter på arbejdsmarkedet. I et lidt større perspektiv var adgangsbegrænsningen led i 1970'ernes forsøg på opbremsning af de offentlige udgifter gennem statslig planlægning og styring.

Der havde i mange årtier været adgangsbegrænsning ved en række uddannelsesinstitutioner, bl.a. Danmarks Tekniske Højskole og seminarierne, men først da adgangsbegrænsning ved universiteterne kom på tale, kom der en dybtgående debat om principper for adgangsbegrænsning. Begrundelserne for og udformningen af adgangsbegrænsning blev diskuteret i alle kredse på og omkring universiteterne: i Folketinget og Folketingets Undervisningsudvalg; i centraladministrationen, som netop midt i 1970'erne blev omstruktureret, hvad angår de videregående uddannelser; på universiteterne, både blandt studenterne og i de nye styrende organer, som var oprettet med Styrelsesloven i 1970.

I diskussionerne stod flere hovedsynspunkter over for hinanden. For det første var der universiteternes lærdomsmæssige argumenter for, hvordan det bedst mulige studiemiljø kunne sikres. For det andet var der de samfundsøkonomiske argumenter om, hvordan de ressourcer, som blev anvendt til videregående uddannelser, bedst kunne udnyttes, og hvor store disse ressourcer kunne være. Det tredje punkt handler også om samfundsmæssige argumenter, nemlig om, hvordan universiteterne skulle medvirke til at give alle med lyst og evner lige chancer for uddannelse.¹ Bag disse hovedsynspunkter findes forskelli-

¹ Else Hansen: *Professorer, studenter og polit.er. Om velfærdsstatens universitetspolitik 1950-1975*, Kbh. 2017, s. 23-25.

ge opfattelser af universiteternes rolle i samfundet: som hjemsted for den højeste videnskab; som en ressourceforbrugende institution, der producerer den nødvendige arbejdskraft; eller som en samfundsinstitution, der skal medvirke til at realisere en vision om samfund bygget på lighed.

For at komme tæt på processen bag reformen – tilvejebringelse af beslutningsgrundlaget – bygger følgende analyse især på centraladministrationens baggrundsdokumentation og arbejdsrapporter, men også på policy-dokumenter, forslag til love og regler samt den offentlige debat. Det upublicerede baggrundsmateriale vil kaste lys over, hvilke aktører der forsøgte at påvirke udviklingen af reformer, og hvilken grad af succes de havde med denne påvirkning. I denne artikel vil jeg undersøge, hvordan adgangsbegrænsning konkret blev udformet og i den forbindelse, hvilke argumenter der fik afgørende betydning. I hvilke fora kunne de centrale aktører fremføre deres synspunkter, og hvordan blev de modtaget? Til slut vil jeg med udgangspunkt i denne *case* om adgangsbegrænsning ved universiteterne diskutere, i hvilken udstrækning 1970'ernes universitetspolitik var en del af den velfærdsstatslige politik – og om senere årtiers forvaltningspolitik allerede kunne anes i 1970'erne.

Om forvaltning og universiteter i 1970'erne

I den forvaltningshistoriske litteratur betegnes perioden fra 1956 til 1973 som velfærdsstatens storhedstid.² Et andet forvaltningspolitisk skillemærke er den borgerlige regerings lancering af Moderniseringsprogrammet i 1983; det betragtes som det første skridt mod New Public Management og introduktionen af konkurrencestatstænkning i Danmark.³ Adgangsbegrænsning blev indført i perioden mellem de to milepæle: velfærdsstaten i fuldt flor uden betæneligheder eller reservationer og konkurrencestaten med strengt fokus på bundlinje og global interaktion, en periode, som er noget overset i forskningslitteraturen. 1970'erne var præget af, at den økonomiske krise som følge af oliekrisen satte 1960'ernes mere lavmælte bekymringer over velfærdsstatens omkostninger højt på dagsordenen. Der blev sat en pris på velfærdsstatens institutioner, og der blev regnet på, hvordan det skulle blive samfundsmæssigt muligt at dække disse omkostninger. Allerede i 1960'erne havde disse bekymringer rumlet i embedsværket, og med

² Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen & Niels Finn Christiansen (red.): *Velfærdsstatens storhedstid. Dansk Velfærdshistorie, 1956–1973*, bind 4, Odense 2012.

³ Niels Ejersbo og Carsten Greve: *Moderniseringen af den offentlige sektor*, Kbh. 2014.

de to perspektivplaner i henholdsvis 1971 og 1973 kom de offentligt til udtryk.⁴

I 1970'erne blev velfærdsstaten for alvor institutionaliseret, og i litteraturen lægges der vægt på, at samarbejdet mellem stat og interesseorganisationer blev centralt for udviklingen af nye initiativer.⁵ 1970'erne beskrives som et årti, hvor generel og overordnet planlægning blev anvendt som et væsentligt styringsprincip i det offentlige.⁶ Endelig var det i 1970'erne blevet teknisk og organisatorisk muligt at anvende edb-baserede registreringer og beregninger i administration og planlægning, og dermed fulgte et stigende fokus på registrering og måling af kvantificerbare størrelser. De nye tekniske redskaber gav hidtil ukendte, men ofte efterspurgte, muligheder for registrering og beregning af også store og mere komplicerede forhold.⁷

Dette patchwork af politiske, administrative og teknologiske forandringer førte tilsyneladende til en modsætning mellem tendensen til at fundere 1970'ernes politik i overordnet planlægning og tendensen til at udforme nye initiativer i samarbejde mellem embedsværk og interesseorganisationer. Eller var det snarere sådan, at forandringer, som i mere generel form blev meldt ud nogle år senere, blev forberedt og måske også anbefalet af administrationen allerede i 1970'erne?⁸

Spørgsmålet om, hvilke kræfter der dominerede udviklingen af 1970'ernes universitetspolitik, vil i denne artikel for første gang blive behandlet nærmere. Lise Degn og Mads P. Sørensen diskuterer i artiklen *Universitetsloven fra 2003. På vej mod konkurrenceuniversitetet?* (2012) forholdet mellem velfærdsstat og konkurrencestat gennem analyser af Styrelsesloven 1970/73 og universitetslovene 1992 og 2003, altså med et blik på universiteternes interne forhold. Derimod tager de ikke højde for processerne omkring eller betydningen af udviklingen af nye statslige styringsredskaber som f.eks. adgangsbegrænsning.⁹ Julian Lamberty behandler i sin ph.d.-afhandling *Universitetet og konkur-*

⁴ *Perspektivplanlægning 1970-1985. Redegørelse fra den af regeringen i november 1968 nedsatte arbejdsgruppe. PP I*, Kbh. 1971. *Perspektivplan-redegørelse 1972-1987. PP II*, Kbh., 1973.

⁵ Lars Bo Kaspersen & Jan Nørgaard: *Ledelseskriser i konkurrencestaten*, Kbh. 2015. Ove Kaj Petersen: *Konkurrencestaten*, Kbh. 2011.

⁶ F.eks. Niels Arnfred o.a. (red.): *Samfundsplanlægning*, Kbh. 1980.

⁷ Else Hansen m.fl.: *Ny viden – gamle idéer. Elektroniske registres indførelse i central-administrationen*, Odense 2006.

⁸ Lise Tøgeby m.fl.: *Magt og demokrati i Danmark*, 2003, s. 154.

⁹ Lise Degn & Mads P. Sørensen: *Universitetsloven fra 2003. På vej mod konkurrenceuniversitetet?*, i Kaare Aagaard & Niels Mejlgård (red.): *Dansk forskningspolitik efter årtusindskiftet*, Aarhus 2012.

rencestaten (2017) de politiske diskussioner om udformningen af universitetspolitik. Det sker også her med udgangspunkt i forandringerne i universiteternes interne ledelsesstruktur. Han kommer også ind på, hvordan indførelse af adgangsregulering er en del af overgangen mellem det universitetspolitiske velfærdsparadigme og konkurrencestatens ideer, men behandler ikke spørgsmålet om, hvorvidt andre grupper og interesseorganisationer søger eller får indflydelse på udformningen af universitetspolitikken.¹⁰ Else Hansen analyserer i *Professorer, studenter og polit.er* (2017) perioden op til indførelse af adgangsbegrænsning i 1977, herunder oprettelsen af Direktoratet for de Videregående Uddannelser i 1974, som afslutter fremstillingen. Det vil sige, at baggrunden for 1970'ernes universitetspolitik belyses, men ikke forholdene omkring indførelse af adgangsbegrænsning.¹¹

Adgangsbegrænsning ved universiteterne behandles mere udførligt af Jens Peter Christensen i *Den højere uddannelse som politisk problem* (1982), der ser 1970'ernes universitetspolitik, inklusive adgangsbegrænsning, som en modsætning til 1960'ernes lighedsorienterede universitetspolitik i en grundig gennemgang på grundlag af centrale policy-dokumenter. Dette kildegrundlag giver ikke mulighed for en nærmere analyse af processerne i forbindelse med indførelse af adgangsbegrænsning og dermed heller ikke for en vurdering af interesseorganisationers og andre gruppers mulige påvirkning af den endelige udformning af adgangsbegrænsning.¹² Bent Eisenreich undersøger i ph.d.-afhandlingen *Adgangsbegrænsning- og regulering til de videregående uddannelser* (2005) skiftende begrundelser for og udformning af adgangsbegrænsning fra 1977 frem til 1990'ernes frie optag med særligt henblik på samspillet mellem centraladministration og institutionerne. Hovedvægten lægges på 1980'erne, mens forholdene midt i 1970'erne ved indførelsen af adgangsbegrænsning behandles mindre indgående.¹³ Peter la Cour gennemgår i sit speciale fra 1975 *Adgangsbegrænsning. Interesseartikulation om universiteternes adgangsforhold forud for Folketingets beslutning 1.6.1971* den offentlige debat om indførelse af

¹⁰ Julian Lamberty: *Universitetet og konkurrencestaten: Et studie af Syddansk Universitet 1990-2016*, ph.d.-afhandling, Institut for Historie, Syddansk Universitet 2017.

¹¹ Else Hansen: *Professorer, studenter og polit.er. Om velfærdsstatens universitetspolitik 1950-1975*, Kbh. 2017.

¹² Jens Peter Christensen: *Den højere uddannelse som politisk problem. Den statslige planlægning af de højere uddannelser i 1970'erne*, Kbh. 1982.

¹³ Bent Eisenreich: „*Adgangsbegrænsning- og regulering til de videregående uddannelser*“ *En analyse over reguleringsmekanistisk adfærd i den videregående uddannelsessektor*, Ph.d.-afhandling no. 50/2006, Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter.

adgangsbegrænsning i forbindelse med, at Folketinget i 1971 besluttede, at studentereksamen ikke automatisk skulle give adgang til alle universitetsstudier.¹⁴

Denne artikel vil påvise, at markante ændringer i universitetspolitikken ikke nødvendigvis påvirker udformningen af de interne styringsforhold, som derfor bliver en diskutabel markør for generelle periodeskift. Det vil ske gennem en analyse af argumenter for og imod adgangsbegrænsning med tre nedslagspunkter, nemlig afvisning af adgangsbegrænsning 1933-1960, diskussion af fordele og ulemper ved fri adgang 1960-1973 og endelig artiklens hoveddel med diskussion af den konkrete udformning af adgangsbegrænsning 1974-1977.

For at få det bedste studiemiljø 1933-1960

I løbet af 1900-tallet gav stigende studentertal gang på gang anledning til stærke bekymringer på universiteterne. Hvordan skulle man klare undervisningen af endnu flere studerende? Kunne man være sikker på, at så mange studenter virkelig magtede studierne? Og ville der være beskæftigelse til dem alle efter den afsluttende eksamen?

Det var for eksempel tilfældet i 1933, da Københavns Universitet havde nedsat et „Begrænsningsudvalg“, som skulle overveje, om de nye studenter skulle have en vis eksamenskvote – over grænsen for bestået studentereksamen – for at kunne blive optaget på universitetet. Der var stadig flere, som tog studentereksamen (1913: 862; 1933: 1.775), men der var også mange, som dumpede til universiteternes eksamener. Således dumpede 55 ud af 90 studerende ved første del til lægevidenskabelig eksamen i foråret 1933. Alligevel steg den samlede bestand af læger med 60-70 om året. Det blev kommenteret således af *Politikens* journalist: „Om man vil kalde denne Produktion for en Overproduktion, er et omstridt Spørgsmaal; adskillige Landlæger sidder jo med en meget udstrakt Praksis“.¹⁵

De mest presserende grunde til at drøfte mulig adgangsbegrænsning var, at det stigende studentertal dels betød plads- og lærermangel, dels at (for) mange studerende ikke gennemførte universitetsstudierne, men alligevel optog plads og ressourcer. For flere professorer i Den Akademiske Lærerforsamling ved Københavns Universitet var det vigtigt at understrege, at det ikke var universitetets sag, hvor mange kandidater der var brug for i samfundet. Der blev „med rette set bort fra det Spørgsmaal, hvor mange Kandidater, der er brug for, og alene

¹⁴ Peter la Cour: *Adgangsbegrænsning. Interesseartikulation om universiteternes adgangsforhold forud for Folketingets beslutning 1.6.1971*, upubl. speciale, samfundsfag KU 1975.

¹⁵ *Politiken* 4.6.1933.

interesseret sig for, hvem der var i Stand til at følge Undervisningen og tage Eksaminer“.16 Andre anså det dog for et faktum, at der ikke ville blive embeder til alle kandidater.17 Flere muligheder for adgangsbegrænsning blev drøftet, især fastsættelse af et bestemt gennemsnit ved studentereksamen som adgangskriterium og indførelse af en forprøve efter to års studier ved alle fakulteter. Flere i Lærerforsamlingen pegede på, at et fokus på eksamensresultat ville betyde afvisning af studenter, som ville have kunnet gennemføre studierne med godt resultat.

Spørgsmålet blev først omhyggeligt diskuteret på Københavns Universitet og derefter behandlet i Universitetskommissionen, som i 1938 udgav en betænkning om spørgsmålet. Kommissionen fandt det vanskeligt at afgøre, om der inden for nogle fag blev uddannet for mange kandidater, og man mente derfor ikke, at der burde indføres en generel adgangsbegrænsning af social- eller erhvervspolitiske hensyn. For imidlertid at undgå „Kraftspild og Tidsspild“ anbefalede kommissionen de igangværende bestræbelser på at indføre forprøver to år inde i studierne ved alle fag. Disse prøver skulle „paa den ene Side [indgaa] som led i det centrale i det paagældende Fagstudium og paa den anden Side [afgive] Bevis for Eksaminandens Modenhed og Evner“. Endelig pegede kommissionen på, at adgangsbegrænsning ved Den Polytekniske Lærestalt, Den Farmaceutiske Lærestalt og Tandlægehøjskolen, alle steder begrundet med pladsmangel, burde afhjælpes, fordi det betød, at et „kvalitativt ringere Studentermateriale“ søgte til universitetet. 18 Sidstnævnte aspekt blev i 1951 genstand for endnu en betænkning; igen med den konklusion, at adgangsbegrænsning ved lærestalterne burde afskaffes.19

Således blev der allerede i 1930'erne lagt op til de næste mange årtiers diskussioner om, hvorvidt universiteternes problemer skyldtes „dårlige“ studerende, hvor mange akademikere der er brug for i samfundet, og om det er universiteternes opgave at bedømme det. Også en løsning, faglige prøver efter nogen studietid, blev lanceret her. Ligeledes diskussionen om fordeling af de studerende – og konkurrence mellem institutionerne om de bedste studerende – blev præsentere-

16 Rigsarkivet (RA): Københavns Universitet, Den akademiske Lærerforsamling, Forhandlingsprotokol 1921-1951, J.O. Andersen på mødet 29.6.1933.

17 Smst.: Møderne 12.5.1932 og 29.6.1933.

18 *Betænkning afgivet af Universitetskommissionen af 1935. 3. del. Spørgsmaalet om foranstaltninger til begrænsning i adgangen til eksamensstudier ved Københavns Universitet, Kbh. 1938.*

19 *Betænkning vedrørende spørgsmålet om ændret ordning af adgangsbegrænsningen til Den Polytekniske Lærestalt, Danmarks Tekniske Højskole, Danmarks Farmaceutiske Højskole og Danmarks Tandlægehøjskole afgivet af det af Undervisningsministeriet den 28. febr. 1948 nedsatte udvalg, Kbh. 1951.*

ret her. Diskussionerne om mulig adgangsbegrænsning var ligesom de fleste andre universitetsspørgsmål en sag, som blev diskuteret på og mellem universiteterne med brug af lærdomsmæssige argumenter, mens politikere og centraladministration endnu holdt meget lav profil, og de samfundsøkonomiske argumenter kun havde perifer betydning.

Fri adgang – eller flest mulige akademikere? 1960-1973

Fri adgang til universiteterne var i 1960'erne et universitetspolitisk konfliktspunkt. Det kom til udtryk i 1965, da antallet af nye studerende ved de lægevidenskabelige fakulteter slog alle rekorder. På fakulteterne forsøgte man at løse problemerne ved at oprette ventelister. Det betød, at nok blev alle optaget, men nogle af de nye studerende kunne først gå i gang med studierne, når der blev plads. Det blev der imidlertid fra politisk side sat en stopper for. Universiteterne fik en ekstra bevilling sammen med besked om at undervise alle optagne studenter. Også på andre områder protesterede universiteterne lavmælt mod at skulle optage de mange flere studenter i 1960'erne. Det blev rigtigt påpeget, at det kendte akademiske miljø ikke ville kunne videreføres med stærkt øgede studentertal.²⁰ Antallet af studenter ved universiteterne var virkelig stærkt stigende i 1960'erne og ind i 1970'erne: 1960: 9.100; 1965: 22.700; 1970: 35.400; 1975: 50.800.

Der var flere årsager til, at studentertallet steg så kraftigt. 1960'ernes økonomiske højkonjunktur betød, at flere familier fik råd til at lade deres sønner og i stigende grad også døtre studere, og de store årgange meldte sig på universiteterne. Adgangsbegrænsning kunne ikke komme på tale, mente politikerne, for i 1960'erne var fri adgang til universiteterne en del af velfærdsstatens politik for at sikre øget lighed med et slagord om adgang for alle med lyst og evner – og for at sikre en nødvendig opkvalificering af arbejdsstyrken i en tid med fuld beskæftigelse.

For at sikre at den videre udvikling af universiteter og læreanstalter var tilpasset samfundets behov, var der i 1964 blevet oprettet et Planlægningsråd for de Højere Uddannelser. Her sad en bred kreds af repræsentanter for universiteter, studerende og centraladministration for at diskutere rammerne for de næste årtiers udbygning af universiteter og læreanstalter. Planlægningsrådet skulle favne de vigtigste interesser vedrørende de højere uddannelser. Det var fastsat i rådets kommissorium, at arbejdet skulle ske „med henblik på sikring af alle egnedes adgang til en højere uddannelse“. Det betød, at generel adgangsbegrænsning lå uden for Planlægningsrådets muligheder, men

²⁰ Hansen 2017, s. 154-156, 160-161, 199-205.

emnet blev alligevel diskuteret heftigt i rådet. Det var ikke mindst finansministeriets departementschef, Erik Ib Schmidt, som kraftigt advarede imod at lade alle ansøgere gå i gang med studierne ved universiteter eller læreanstalter. I Planlægningsrådets skitse for udbygning af de højere uddannelser fik han således tilføjet et helt kapitel om „Mulighederne for at gennemføre udbygningsønskerne“. Heri advarede han imod de store udgifter, som den påtænkte udbygning af de højere uddannelser ville kræve, særligt i lyset af, at meget tydede på, at der fra slutningen af 1970'erne ville være et betydeligt overskud af akademikere. Han pegede på løsninger som indførelse af kortere videregående uddannelser, effektivisering af de eksisterende uddannelser – og indførelse af adgangsbegrænsning.²¹ Et andet kapitel i Planskitzen advarede mod generel adgangsbegrænsning og anbefalede i stedet udbygning af såvel de lange som de mellemlange videregående uddannelser.²²

Erik Ib Schmidt blev i november 1968 formand for den gruppe af embedsmænd, som udarbejdede de såkaldte perspektivplaner.²³ I den første perspektivplan, som kom i 1971, blev det påpeget, at udgifter til uddannelse fremover ville blive af betydelig – og bekymrende høj – størrelse, og det blev nævnt, at adgangsbegrænsning „for kortere eller længere perioder, for specielle områder eller mere alment“ kunne blive nødvendig. Det blev igen understreget, at det var en forudsætning for at undgå adgangsbegrænsning til de længere videregående uddannelser, at der blev etableret uddannelser af kortere varighed.²⁴

I de samme år satte studenteroprør og intense diskussioner om universiteternes interne styrelse dagsordenen. En tiltrængt modernisering af universiteternes forhold var under opsejling. Fra politisk side havde der i flere år været et ønske om mere direkte at kunne styre universiteternes forhold, men det havde ikke været muligt på grund af det svage lovgrundlag, som var en følge af universiteternes selvstyre. Studenternes højlydte protester mod undervisningens form og indhold samt krav om medbestemmelse skabte megen intern uro på universiteterne, og i kølvandet på det blev det muligt at fastsætte den fremtidige interne styrelsesform i en lov, Styrelsesloven.²⁵ Den fratog professorerne den dominerende position, som de i kraft af deres høje faglighed

²¹ Planlægningsrådet for de højere uddannelser: *Skitse for udbygningen af de højere uddannelser i tiden indtil 1980*, Kbh. 1967, s. 95-99 og Hansen 2017, s. 208-214.

²² *Skitse for udbygningen af de højere uddannelser i tiden indtil 1980*, s. 131-136.

²³ PP I 1971. PP II 1973.

²⁴ la Cour 1975, s. 51.

²⁵ *Lov nr. 271 af 4. juni 1970 om universiteternes styrelse*.

havde haft indtil da. I stedet blev studenters og ikke-professorale læreres krav om medbestemmelse imødekommet. Loven var samtidig den første lov, der direkte omhandlede universiteternes interne forhold, som derefter var underlagt Folketingets beslutninger. Efter en mindre revision i 1973 blev Styrelsesloven først ændret væsentligt i 1993, mens andre områder af universiteternes forhold undergik store ændringer allerede i 1970'erne, blandt andet gennem indførelse af adgangsbegrænsning. Udviklingen i de interne styrelsesforhold skete noget langsommere end udviklingen i de eksterne styrelsesforhold, som har at gøre med statslig styring og kontrol, økonomi og budgetarbejde.²⁶

I slutningen af 1960'erne var det blevet stadig mere tydeligt, at de stigende studentertal skabte et enormt pres i universiteternes hverdag. Således kunne man i dagspressen læse advarsler fra professorer ved Det Naturvidenskabelige Fakultet ved Aarhus Universitet, som frygtede lærerudvandring og studiesammenbrud ved det naturhistorisk-geografiske studium, hvis tilgangen af nye studerende ikke blev begrænset. Heller ikke professorerne ved Psykologisk Laboratorium ved Københavns Universitet mente, at der var kapacitet til at modtage de mange studenter. Man anså adgangsbegrænsningens uretfærdigheder for at være mere skånsomme end de uhensigtsmæssige studievilkår, som fulgte af alt for mange studerende.²⁷

I november 1970 meldte undervisningsminister Helge Larsen endelig ud, at regeringen ville gøre det muligt at gennemføre punktvis adgangsbegrænsning ved de universitetsstudier, hvor lærerkræfter og lokaler midlertidigt var særligt pressede. Det krævede en ændring af Gymnasieloven, hvor § 8 hidtil havde givet enhver med studentereksamen ret til indskrivning ved universiteterne. Folketinget besluttede 1. juni 1971, at denne bestemmelse skulle modificeres således, at studentereksamen gav ret til indskrivning ved universiteterne „efter de derom gældende regler“. Dermed blev universiteterne sidestillet med læreanstalterne med hensyn til adgangsbegrænsning. Loven gav dog kun mulighed for adgangsbegrænsning, når det var begrundet med manglende kapacitet på universiteterne, ikke når grunden var en begrænsning af antallet af akademikere.

I forbindelse med denne lovændring blev det ivrigt diskuteret, hvilke metoder der kunne anvendes til adgangsbegrænsning. Diskussionen blev indledt i et udvalg under Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser. Selv om der i udvalget var enighed om, at adgangsbegrænsning

²⁶ Lise Degn & Mads P. Sørensen: „Universitetsloven fra 2003. På vej mod konkurrenceuniversitetet?“, i Kaare Aagaard & Niels Mejlgaard (red.): *Dansk Forskningspolitik efter århundredskiftet*, 2012, s. 78.

²⁷ la Cour 1975, s. 36-37.

grænsning i princippet burde undgås alle steder, nåede man frem til to metoder, som ville kunne anvendes, nemlig karakterer ved adgangsgivende eksamen (med forskellige nuanceringer) samt lodtrækning, men der var modstandere mod begge metoder i udvalget. Studenterne gik kraftigt imod adgangsbegrænsning på grundlag af karakterer, som de mente ville forstærke den socialt skæve rekruttering til de videregående uddannelser; en vurdering, som blev fastholdt i de følgende år.²⁸ Indstillingen blev behandlet i selve Planlægningsrådet, som ønskede at undgå kriterier med uheldige sociale eller pædagogiske konsekvenser. Drøftelserne endte med, at Planlægningsrådets flertal anbefalede lodtrækning som den mest hensigtsmæssige form for adgangsbegrænsning. Da denne indstilling nåede frem til Folketingets Uddannelsesudvalg, viste det sig, at et flertal tog stærk afstand fra lodtrækning. Man mente, at det var en urimelig ordning, fordi studerende med alternative uddannelsesønsker kunne søge optagelse flere steder, mens de, der målbevidst søgte et sted, kun fik én chance i lodtrækningen. Derimod anbefalede Folketingets Uddannelsesudvalgs flertal, at udvælgelse skulle ske efter eksamensart eller specialkvotient. Der var nu taget fat i diskussionen om, hvilke kriterier der skulle anvendes ved adgangsbegrænsning, men det er vigtigt at bemærke, at denne ordning udelukkende kunne anvendes til punktvis og afgrænset adgangsbegrænsning, ikke til en generel adgangsregulering ved universiteterne.²⁹

1960'erne var velfærdsstatens storhedstid med fokus på fri og lige adgang, men utilfredsheden rumlede. Det var meget vanskeligt for universiteterne at opretholde gode studiemiljøer med så mange studerende, og samfundsøkonomerne advarede om, at fortsat fri adgang ville blive uoverkommeligt kostbar for samfundet. Da punktvis og midlertidig adgangsbegrænsning blev indført som et middel til at sikre studiemiljøer af en nogenlunde rimelig størrelse, blev der samtidig taget hul på diskussionen om, hvilke metoder der skulle anvendes til adgangsbegrænsning. En større diskussion om universiteternes rolle i velfærdsstaten og i det hele taget om velfærdsstatens fremtidige udformning var undervejs.

PP II og Helhedsplanen

Ved årsskiftet 1973/1974 kom den anden perspektivplan, *PP II*, samtidig med at Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser udsendte

²⁸ RA. Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser, Journalsager 1965-1974, J.nr. 01-42. Indstilling om mulighederne for indførelse af punktadgangsregulering. 30.3.1971, s. 17.

²⁹ la Cour 1975.

Helhedsplanlægning af de videregående uddannelser.³⁰ De trak på det samme statistiske grundlag og nåede frem til de samme konklusioner vedrørende de videregående uddannelser – naturligvis mest detaljeret for *Helhedsplanen*. Det overordnede budskab var, at der fortsat var mulighed for udbygning af velfærdsstaten, men at det forudsatte en mere effektiv anvendelse af samfundets ressourcer, eller med andre ord en opbremsning i væksten af de offentlige udgifter.³¹ For universiteternes vedkommende betød det først og fremmest, at antallet af studerende ikke længere måtte stige i samme takt som i de forudgående år. Det blev desuden forudset, at der næppe ville blive beskæftigelse til alle med længerevarende uddannelser: „Valget står da mellem udbredt arbejdsløshed i firserne og adgangs begrænsning ved universiteterne i halvfjerdserne“.³²

1970'ernes forvaltningspolitiske dagsorden var planlægning og styring. Gennem nøje beregninger og stærke planer skulle udviklingen styres således, at fortsat vækst skulle blive mulig inden for samfundets økonomiske ramme. Generelt blev det vanskeligt at efterleve i praksis, men netop for de videregående uddannelser fik *Helhedsplanens* anbefalinger stor indflydelse på uddannelsespolitikken. I betænkningen *Planlægningen i centraladministrationen* fra Økonomi- og Budgetministeriet i 1975 blev *Helhedsplanen* fremhævet som et eksempel på „veludbygget planlægning“, der kunne føre til revisioner af politikken på rette tidspunkt og på grundlag af den nødvendige viden om området. Havde man lavet en sådan plan tidligere, „havde man måske kunnet undgå mere radikale og pludselige restriktioner over for både de højere uddannelser og andre dele af uddannelsessystemet“.³³ Tiltroen til styring og planlægning var stor.

Helhedsplanen, som blev udarbejdet af Planlægningsrådets sekretariat, var bestillingsarbejde fra Folketingets Undervisningsudvalg, der i forbindelse med behandlingen af lov om Københavns Universitets placering og universitetscentre i 1970 havde ønsket en samlet plan for udbygning af de højere uddannelser.³⁴ I et tidligt sekretariatsoplæg til Planlægningsrådets diskussion i juni 1973 blev flere „provokatoriske bolde“ sendt ind i debatten som et tegn på, at nye tider var på vej i uni-

³⁰ PP II 1973. Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser: *Helhedsplanlægning af de videregående uddannelser 1974-1987*, Kbh. 1974.

³¹ Thorsten Borring Olesen under medvirken af Niels Wium Olesen: *Anker Jørgensens tid 1972-1982*, Kbh. 2017, s. 52-53 og Hansen 2017, s. 342-347.

³² PP II 1973, s. 479.

³³ *Planlægningen i centraladministrationen: Betænkning fra Udvalget vedr. centraladministrationens planlægningsvirksomhed*, Betænkning, nr. 743, 1975, s. 13.

³⁴ *Folketingstidende B*, 1969-70, sp. 1793-94.

versitetspolitikken. Det blev blandt andet gjort klart, at da målet var at kontrollere og begrænse ressourceanvendelsen, måtte måldiskussionen „rette sig mod 'kvantificerbare' mål“, altså snarere mod antallet af studerende end mod kvaliteten af undervisningen.³⁵

I *Helhedsplanen* blev der opstillet en sammenhængende række af handlingspunkter, som tilsammen skulle sikre, at planlægning og styring blev muligt. De blev efter Folketingets beslutning gennemført i Direktoratet for de Videregående Uddannelser i sidste del af 1970'erne. Reformernes krumtap var totaldimensionering, altså en politisk beslutning om, at der fremover hvert år højst måtte optages 20.000 studerende på de lange videregående uddannelser. Dette tal var fastsat efter overvejelser om arbejdsmarkedets behov og efter økonomiske overvejelser over, hvor mange offentlige ressourcer der skulle anvendes til de videregående uddannelser. Samtidig svarede det nogenlunde til en årgang af studenter og HF'ere. Det blev forudset, at der ville være større søgning til de lange videregående uddannelser, end der ville være studiepladser, og tanken var, at nogle ansøgere skulle henvises til kortere uddannelser. Adgangen kunne reguleres på to måder: gennem studievejledning og gennem adgangsbegrænsning.³⁶ Andre vigtige elementer, som ikke vil blive diskuteret nærmere her, var reform af studiestrukturen og gennemførelse af en budgetreform. Studiestrukturen skulle ændres, således at der blev indført differentierede afgangsniveauer og større bredde på de indledende studietrin. En budgetreform skulle sikre, at bevillinger til henholdsvis undervisning og forskning blev skilt ad, således at der kunne bevilges særskilt til de to aktiviteter.³⁷

I Planlægningsrådets indledning blev det understreget, at den presede situation i 1974 blandt andet skyldtes, at der ikke – trods rådets anbefalinger – var skabt alternativer til de lange uddannelser, hverken mulighed for afgang efter 2-4 års studier eller ophævelse af adgangsbegrænsningen til de mellemlange videregående uddannelser. Rådet var principielt imod adgangsbegrænsning, men hvis undervisningen

³⁵ RA. Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser. Rådets medlemsliste, mødereferater og planer m.m. Pk. 6 Helhedsplanlægning bilag 1971-1973. Diskussionsoplæg vedrørende helhedsplanlægningen, 15.6.1973.

³⁶ RA. Det Centrale Uddannelsesråd. 1973-1982. Mødereferater, ordinære møder. Bilag til referat af 24. møde i Det Centrale Uddannelsesråd af 30.9.1976. Planlægning af de videregående uddannelser. N.K. Hermansen.

³⁷ Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser 1974, s. 144-145.

ikke fik tilført tilstrækkelige ressourcer, ville adgangsbegrænsning alligevel blive nødvendig.³⁸

Universitetspolitikens nye fora

Samtidig med de store udredninger, som skulle sætte retningen for de næste års universitetspolitik, forandredes også de fora, hvor universitetspolitikken blev udformet og diskuteret. Før studenteroprøret og Styrelsesloven havde universiteternes professorer hersket internt, og universiteternes rektorer havde haft direkte adgang til undervisningsministeren. Rammerne for universiteternes virksomhed var blevet fastsat administrativt, ikke gennem lovgivning. Det var ordninger, som understregede universiteternes selvstyre, respekt for den højeste faglighed og uafhængighed af centraladministrationen. Rektorkollegiet blev oprettet i 1967 som et forum for samarbejde mellem universiteter og læresteder samt med tiden som det organ, der udtalte sig på alle institutioners vegne.³⁹ Efter Styrelsesloven var iværksat i 1970, blev oprettelse af et direktorat det næste store projekt, og i december 1974 blev Direktoratet for de Videregående Uddannelser oprettet. Direktoratet for Videregående Uddannelser blev det værksted, hvor *Helhedsplanens* overordnede punkter blev til konkrete regler og retningslinjer.

Med oprettelsen af Direktoratet for Videregående Uddannelser fandt man ikke længere, at der var behov for Planlægningsrådets bredt funderede rådgivning til ministeren. Planlægningsrådet og en række andre råd og udvalg på hele uddannelsesområdet blev nedlagt og erstattet af et enkelt råd, Det Centrale Uddannelsesråd, CUR, som frem til 1982 fungerede som rådgiver for ministeren i alle uddannelsesspørgsmål. Rådet blev fra 1975 suppleret med faglige landsudvalg for de videregående uddannelser, et for hvert hovedområde, som skulle udtale sig mere detaljeret om hvert område. De faglige landsudvalg skulle rådgive ministeren om faglige spørgsmål på tværs af institutioner og uddannelsesniveau, altså både de korte og de længerevarende videregående uddannelser. Hensigten var at få den faglige rådgivning knyttet til ministeriets planlægning af uddannelserne, og de faglige landsudvalg blev set som undervisningssidens pendant til forskningsrådene.

”Denne styrkelse af ministeriets beslutningsproces må også være i institutionernes interesse i en tid, hvor politiske indgreb går stadig

³⁸ Smst., s. 3-13.

³⁹ *Cirkulære af 14. juli 1967 om organer til fremme af samarbejdet mellem de højere uddannelsesinstitutioner.*

tættere på spørgsmål af betydelig faglig rækkevidde“,⁴⁰ lød det fra formand Erik Holst ved det første møde i det faglige landsudvalg for de sundhedsfaglige uddannelser. Som bemærkningen lægger op til, var der med de faglige landsudvalg tale om en ny relation mellem institutionerne og det politiske niveau, en relation, hvor ministeren nok blev rådgivet af håndplukkede enkeltpersoner, ikke af repræsentanter for institutioner, men hvor ministeren dog stadig lagde vægt på at modtage faglig rådgivning. Alle medlemmer af de faglige landsudvalg var nemlig personligt udpegede, og selv om det blev understreget, at de ikke repræsenterede institutioner eller organisationer, blev det dog sikret, at der i udvalgene var både universitetslærere, kandidater, studenter og brugere. Særligt Ritt Bjerregaard talte som undervisningsminister flere gange om vigtigheden af at følge de faglige landsudvalgs indstillinger så langt som muligt, begrundet med ønsket om at respektere den rådgivning, hun fik på baggrund af det store arbejde, som medlemmerne – ulønnet – lagde i udvalgene.⁴¹

Først når de faglige landsudvalgs bemærkninger var indarbejdet i direktoratets forslag, blev disse sendt i høring hos universiteter, læreanstalter, faglige organisationer og studenterorganisationer. Der blev stadig lagt vægt på, at de blev hørt om de forandringer, som var undervejs. Og det er rigtigt; de blev hørt, men med meget korte høringsfrister, undertiden på kun nogle få uger, også for de store institutioner. Det var en stor forskel til tidligere, hvor universiteter og læreanstalter havde været stærkt repræsenteret i kommissioner, udvalg og råd.

Ud over de formelle, ministerielle udvalg foregik der naturligvis masser af diskussion på de enkelte institutioner, i de styrende organer som konsistorium, fakultetsråd og studienævn og i forskellige studentergrupper. Da adgangsbegrænsning også i høj grad berørte eleverne på gymnasier, studenterkurser og HF-kurser, blev de nye initiativer naturligvis også diskuteret der. Ytringer fra disse diskussioner er kun i meget begrænset omfang inddraget i denne analyse.

De politiske linjer stikkes ud

Både *Helhedsplanen* og *PP II* var oplæg til politikerne lavet af embedsmænd i centraladministrationen, men de egentlige politiske linjer blev udstukket af politikerne. Spørgsmålet om adgangsbegrænsning blev først præsenteret for Folketinget af undervisningsminister Tove

⁴⁰ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Faglige Landsudvalg (FLUSU). Beskikkelser, medlemmer, vedtægter, mødeindkaldelser og referater. Referat af udvalgets første møde 25.9.1975.

⁴¹ Smst. og RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978. j.nr 31-1(2-3)/5-75, notat fra Ritt Bjerregaard, modtaget 11.3.76.

Nielsen (Venstre) i april 1974 og senere af undervisningsminister Ritt Bjerregaard (Socialdemokratiet) i efteråret 1975 og i foråret 1976.

De to ministre fra henholdsvis en Venstre- og en socialdemokratisk regering var enige om, at den fremtidige politik over for de videregående uddannelser skulle tage udgangspunkt i *Helhedsplanen*, og dermed var de også enige om de store træk i de kommende års reformer: adgangsbegrænsning samt struktur- og budgetreformer. Deres overordnede begrundelser var som i *PP II* og *Helhedsplanen* et behov for opbremsning i væksten i de offentlige udgifter og en beregnet mangel på arbejdspladser til de færdiguddannede akademikere. Efter regeringsskiftet 1974/75 lå arbejdet med adgangsbegrænsning stille i foråret 1975, hvor kræfterne blev brugt på en folkeskolereform. I efteråret 1975 tog undervisningsminister Ritt Bjerregaard tråden op og fortsatte det politiske arbejde med at udstikke linjerne for den kommende adgangsbegrænsning. Trods regeringsskiftet var der en høj grad af kontinuitet i arbejdet. Ritt Bjerregaard lagde dog vægt på, at det var socialdemokratisk politik, når uddannelsespolitikken skulle omfatte uddannelsesstilbud til alle unge, og når den videre udbygning af de lange videregående uddannelser skulle have lavere prioritet end opbygning af kortere uddannelser og muligheder for videreuddannelse af voksne.

Som undervisningsminister var de begge meget kritiske over for universiteternes traditioner og den kultur, som især havde styret universitetsuddannelserne før Styrelsesloven. Det var tydeligt, at universiteterne skulle gennem flere forandringer end dem, som var fulgt med Styrelsesloven. De to ministre lagde op til en ny kurs over for universiteterne, som nu blev skrevet ind i tidens nye politiske planlægningsbestræbelser. Tove Nielsen mente, at „problemet om, hvad de unge skal uddannes til, må tages op – også selv om det må medføre, at vi må rokke ved de selvstyrende universiteters tro på egne opgaver og værdier“. Hun påpegede, at mange kandidater fra universiteterne fremover måtte finde beskæftigelse uden for den offentlige sektor, men at „dialogen mellem universiteterne og det private erhvervsliv [har] været meget spag“.42 Ritt Bjerregaard omtalte diskussionen om adgangsbegrænsning ved universiteterne som en diskussion af „de privilegeredes rettigheder“.43 Det dækkede på en gang over en meget kritisk opfattelse af, hvordan universiteterne (ikke) forpligtede sig over for samfundet, og en insisteren på, at uddannelsespolitikken ikke måtte medvirke til yderligere social skævhed. Derimod hed det ikke længere, at uddannelsespolitikken skulle medvirke til at rette op på social skæv-

42 *Folketingstidende 1973-74*, sp. 5348.

43 *Folketingstidende 1975-76*, sp. 1160.

hed. I sin kritik af universiteternes traditionelle kultur efterlyste hun, at universiteternes undervisning i takt med de stigende studentertal også skulle sigte mod bredere ansættelsesområder i samfundet. „Interessen ved universiteterne for strukturreformer og kontakt med arbejdsmarkedet om beskæftigelsesmulighederne har været begrænset“. I stedet, hævdede hun, havde universiteterne „ofret kræfterne på de interne problemer“ i en „højrøstet intern kamp“, med en noget ironisk henvisning til studenteroprøret og de efterfølgende diskussioner, hvor ansvaret her i højere grad blev lagt på universiteterne som institutioner end på studenternes kritik.

Universiteterne som institutioner stod også for skud, da hun kommenterede undervisningens organisering, hvor de „indledende studietrin i stadig større udstrækning bliver brugt til udskillelse af studerende og ikke til at lede ind i studiet. Processen med udskillelse er samtidigt uhyre langsom, 3-4 år går der hurtigt, før øksen falder endeligt“. Det var en tydelig kommentar til universiteternes anbefaling af, at adgangsbegrænsning skulle ske gennem stopekaminer nogle år inde i studiet. Universiteterne mente, at det var en egnet metode til at finde de studerende, som bedst ville kunne gennemføre studierne, men undervisningsministeren pegede på alvorlige problemer med den form: „Det er socialdemokratisk politik, at unge, der optages ved en uddannelse, også skal have reel mulighed for at gennemføre uddannelsen. Derfor er vi modstandere af stopekaminer, og derfor ønsker vi, at universiteterne skal kunne leve op til mere humane uddannelsesformer“.⁴⁴

Efterlysningen af „mere humane uddannelsesformer“ var en klar kritik af universiteternes traditionelle værdier, som, forstod man, måtte ligge langt væk fra den socialdemokratiske uddannelsespolitik. Det lykkedes Ritt Bjerregaard at skabe en ny socialdemokratisk universitetspolitik uden egentlig at gøre op med 1960'ernes ambitioner om, at alle med lyst og evner kunne få den uddannelse, som de ønskede. Velfærd blev nu til, at alle skulle sikres en eller anden uddannelse, kortere eller længere. Kriterierne for adgangsbegrænsning skulle være med til at sikre, at uddannelserne blev åbnet for flere. Ritt Bjerregaard lagde vægt på, at reglerne skulle udformes sådan, at bestemte kategorier af ansøgere ikke blev udelukket fra bestemte uddannelser, og derfor skulle der anvendes flere kriterier. Tove Nielsen havde allerede foreslået at kombinere karakterer med erhvervs erfaring, og det blev der arbejdet videre med under Ritt Bjerregaard. Det ville give den enkelte

⁴⁴ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 1162.

mulighed for at forøge sine optagelseschancer, skabe større bredde i de langvarigt uddannedes erfaringsbaggrund – og føre uddannelsessystemet i retning af et tilbagevendende uddannelsessystem vekslende mellem uddannelse og arbejde. Ritt Bjerregaard afviste, at anvendelsen af karakterer som adgangskriterium til de videregående uddannelser skulle indebære en „yderligere social skævhed“. Ingen undersøgelser havde vist, at arbejderbørn skulle have lavere karakterer end andre, der søgte ind til de videregående uddannelser.⁴⁵

Den sociale selektion er, som vi alle ved, sket tidligere i uddannelsessystemet. Mange uddannelsesoptimister havde regnet med, at vi gennem den stadige uddannelsesekspansion automatisk sikrede social udligning. Lad os indrømme, at vi er blevet skuffede.⁴⁶

Protester fra de studerende

Politikernes planer om adgangsbegrænsning mødte stor modstand fra de studerende og mange af deres lærere. 1970'ernes studenter var generelt meget kritiske over for de politiske signaler om besparelser og øget statslig styring, som det var formuleret i blandt andet *PP II*, og som i 1970'erne blev gentaget på forskellige måder fra politisk side. *Helhedsplanen* indeholdt en supplerende redegørelse, hvor Planlægningsrådets studentermedlemmer argumenterede for, at alternative beregninger ville pege på, at det var muligt at realisere fri adgang til de videregående uddannelser.⁴⁷

Studenternes holdninger til ministeriets initiativer blev i vid udstrækning koordineret gennem Danske Studerendes Fællesråd og varierede derfor ikke meget fra universitet til universitet. Et typisk svar kom fra studentermedlemmerne af Det Lægevidenskabelige Fakultetsråd ved Aarhus Universitet, som formulerede deres kritik i fem punkter, der indgik som mindretalsudtalelse i universitetets hørings svar:

Vi må afvise adgangsbegrænsning under enhver form, da

- 1) de nuværende indgreb mod uddannelserne i form af adgangsbegrænsning, økonomiske nedskæringer etc., er resultat af sta-

⁴⁵ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 1166.

⁴⁶ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 1167.

⁴⁷ Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser 1974, s. 147-178. Supplerende redegørelse. Helhedsplanlægning af de videregående uddannelser 1974-1987. Udarbejdet af rådsmedlemmerne Anders Mathiesen, H. Salling Olesen med tilslutning fra Mogens Fog, Thøger Flagstad og Erik Holst.

- tens kortsigtede forsøg på at løse den aktuelle økonomiske krise,
- 2) adgangsbegrænsningen bygger på ukorrekte prognoser om det fremtidige lægebehov i Danmark, og derfor vil medføre en forringelse af sundhedstilstanden på længere sigt,
 - 3) adgangsbegrænsning er en forudsætning for de kommende indgreb fra staten mod studenter og lærere, bl.a. i form af studieregistrering, adskillelse af undervisning og forskning,
 - 4) adgangsbegrænsning vil medføre en forværring af ungdomsarbejdsløsheden og
 - 5) adgangsbegrænsning vil altid virke socialt diskriminerende.⁴⁸

Studerne anerkendte ikke konklusionerne fra *PP II* og *Helhedsplanen* om, at det skulle være nødvendigt at bremse væksten i de offentlige udgifter eller at fremme den private sektor. Adgangsbegrænsning ville efter deres mening gøre det endnu mere vanskeligt for studerende med en uddannelsesfremmed baggrund at påbegynde universitetsstudier, og kriteriet om erhvervsarbejde ville blot medvirke til at forværre arbejdsløsheden. De studerende pegede på, at i stedet for at indføre adgangsbegrænsning ved universiteterne skulle man hellere afskaffe adgangsbegrænsning ved læreanstalter og kortere uddannelser. Det ville sikre uddannelsespladser til alle unge, og universiteterne ville ikke længere være det andet valg for studerende, som var afvist ved andre uddannelser.⁴⁹ De studerende anerkendte ikke forudsigelsen om, at der ikke ville blive beskæftigelse til de nyuddannede, men lænede sig for eksempel op ad en analyse fra Foreningen af Yngre Læger, som viste, at uddannelsen af mange læger ville give mulighed for en kraftig udbygning af service- og effektivitetsniveauet i sundhedssektoren, blandt andet til generelt grundigere samtaler med patienterne, samarbejde i lægehuse og efteruddannelse i praksissektoren.⁵⁰ Der blev lagt vægt på at se adgangsbegrænsning i sammenhæng med andre politiske tiltag som for eksempel omlægning af uddannelsesstøttens rentefrie statslån til statsgaranterede banklån, planer om studieregistrering og RUC, der blev sat under administration, ligesom

⁴⁸ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978, j.nr. 31-1 (2-3)/5-75. Et mindretal i Det Lægevidenskabelige Fakultetsråd 31.3.1976.

⁴⁹ RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Statistik, prognose, planlægning, j.nr. 1975-64230-7, læg III. De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg. 14.10.1975.

⁵⁰ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978, j.nr. 31-1 (2-3)/5-75. Udtalelse fra Foreningen af Yngre Lægers repræsentantskab 2.5.1975. Betænkning afgivet af FayL's prognoseudvalg nedsat på det ekstraordinære repræsentantskabsmøde 12.9.1974.

der blev peget på oprettelsen af Direktoratet og de faglige landsudvalg som veje til stærkere statslig kontrol.⁵¹

1970'ernes studerende anvendte hverken universiteternes traditionelle lærdomsmæssige argumenter eller politikernes samfundsøkonomiske argumenter. I stedet havde studenternes repræsentanter deres egen politiske dagsorden med visioner om et mere frit og ligestillet samfund.

Ny lov og snævre tidsrammer

Foråret 1976 var et hektisk forår på det universitetspolitiske område. På RUC var Styrelsesloven suspenderet, og der var i stedet indsat et eksternt rektorat. De studerende boykottede eksamen i protest mod skærpede eksamenskrav, og i Folketinget blev der stemt om, hvorvidt RUC skulle fortsætte som selvstændig institution.⁵²

Der var et godt stykke vej fra ministerens tale i Folketinget til konkrete regler for adgangsbegrænsning, men med pressede tidsfrister lykkedes det i løbet af foråret 1976 at få opstillet kriterier for adgangsbegrænsning for læge- og tandlægeuddannelserne, så de kunne træde i kraft i sommeren 1976. De overordnede retningslinjer var allerede fastlagt i Folketingets Undervisningsudvalg og havde dermed tilslutning fra et flertal i Folketinget. Nu blev det en opgave for det faglige landsudvalg for sundhedsuddannelserne at gøre reglerne helt konkrete inden for de givne rammer, der blandt andet indebar, *at* adgangsbegrænsning skulle træde i kraft i sommeren 1976, *at* udvælgelsen af studerende skulle ske inden studiestart, *at* adgangsbegrænsning skulle omfatte flere kriterier, ikke kun resultatet af den adgangsgivende eksamen, *at* erhvervserfaring helst skulle indgå som en kvalifikation, „også for at medvirke til nedbrydning af skellene mellem erhvervsliv og uddannelsessystemet“, og *at* det skulle tilstræbes, at uligheder på grund af sociale, geografiske eller kønsmæssige forhold blev formindsket.⁵³ I februar 1976 forelå udvalgets indstilling, der foreslog en samlet optagelseskapacitet på 850 studerende på lægestudierne, fordelt med henholdsvis 470 (Københavns Universitet), 250 (Aarhus Universi-

⁵¹ RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Statistik, prognose, planlægning, j.nr. 1975-64230-7, læg III. Medicinerrådet i Århus, 19.9.1975.

⁵² Else Hansen: *En koral i tidens strøm. RUC 1972-1997*, Frederiksberg 1997, s. 149-163.

⁵³ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Faglige Landsudvalg (FLUSU). Beskikkelser, medlemmer, vedtægter, mødeindkaldelser og referater. Referat af udvalgets andet møde 31.10.1975. RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978, j.nr. 31-1 (2-3)/5-75. Indstilling fra det faglige landsudvalg for sundhedsuddannelserne om adgangsreguleringsmetoder 18.2.1976.

tet) og 130 (Odense Universitet). Det forventedes at give en årlig kandidatproduktion på 600. Det betød en væsentlig nedgang i tilgangen til de lægevidenskabelige studier i forhold til 1974, ikke mindst for Københavns Universitet, som havde modtaget 700 nye studerende, i mindre grad for Aarhus Universitet (320 nye studerende) og Odense Universitet (170 nye studerende).⁵⁴

Landsudvalgets flertal tilsluttede sig – efter faglige overvejelser – den politiske linje, som var udstukket. Udvalget foreslog, at optagelse skulle ske efter et kvotesystem, hvor gruppe I (50 % af studiepladserne) bestod af ansøgere, der havde bestået en adgangsgivende eksamen, gruppe II (40 % af studiepladserne) bestod af ansøgere med adgangsgivende eksamen plus erhvervs erfaring, og gruppe III (10 % af studiepladserne) bestod af ansøgere, som blev optaget efter dispensation. Optagelse gennem gruppe I og II skulle ske efter faldende eksamensresultat, i gruppe II suppleret med erhvervs erfaring.⁵⁵ Fra dekan Palle Juul-Jensen, Aarhus Universitet, fremkom en mindretalsudtalelse, hvor han ud fra lærdoms mæssige synspunkter argumenterede for stopprøver og fremlagde sine betænkeligheder ved at anvende erhvervs erfaring som en del af optagelsesgrundlaget. Disse indvendinger diskuteres nærmere nedenfor.

Midt i marts forelå et udkast til bekendtgørelse efter disse retningslinjer. Det blev sendt i høring hos universiteterne og Den almindelige danske Lægeforening med svarfrist kun tre uger senere. Den almindelige danske Lægeforening var enig i hovedtrækkene, men bemærkede, at gennemførselsprocenten burde være højere, det vil sige, at der burde optages færre end 850 studerende for at opnå 600 kandidater.⁵⁶

Både forslaget og fremgangsmåden vakte derimod bestyrtelse på universiteterne. Universiteterne pegede på stopprøver som den mest velegnede metode til adgangsbegrænsning, og de var stærkt utilfredse med ikke have været inddraget i processen med at finde egnede metoder. Det blev formuleret således i høringssvaret fra Københavns Uni-

⁵⁴ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Faglige Landsudvalg (FLUSU). Bilag 1975-1990. 1975 4-50. Bilag 7, Notat til Folketingets Undervisningsudvalg om adgangsbegrænsning ved lægeuddannelsen 1976. 20.9.1975.

⁵⁵ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978, jnr. 31-1(2-3)/5-75. Indstilling fra det faglige landsudvalg for sundhedsuddannelserne om adgangsreguleringsmetoder 18.2.1976. Pressemeldelse 25.2.1976.

⁵⁶ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978, jnr. 31-1(2-3)/5-75. Høringssvar fra Den almindelige Danske Lægeforening 8.4.1976.

versitet, og de samme synspunkter var fremført i svarene fra universiteterne i Aarhus og Odense:

Adgangsbegrænsning er et afgørende indgreb i universitetets arbejde, med store konsekvenser for vort arbejde og for de styrende organers virksomhed. Vi må derfor fremhæve det vigtige i, at vore synspunkter og vor sagkundskab får udstrakt mulighed for at påvirke de retningslinier, ministeriet ønsker fastlagt.⁵⁷

Også i det faglige landsudvalg for sundhedsuddannelser blev fremgangsmåden diskuteret, da Palle Juul-Jensen rejste spørgsmålet om, „hvorvidt kriterierne 'erhvervs erfaring' og 'resultatet af den adgangsgivende eksamen' havde været politiske direktiver til udvalget“. Ved Aarhus Universitet havde man nemlig „ved møder i direktoratet [...] fået meddelelse om, at de enkelte kriterier ikke kunne ændres“ og dermed, at faglige indvendinger fra såvel landsudvalget som universiteterne var uden betydning. Det samme indtryk havde professor Bent Sørensen, Københavns Universitet. Han fremhævede, at ministeriet havde fulgt udvalgets indstillinger i alle detaljer, og at institutionernes hørings svar således – desværre – ikke havde påvirket det endelige resultat.⁵⁸ Indvendingerne trak fronterne stærkt op, ikke mindst da undervisningsminister Ritt Bjerregaard bekræftede universiteternes forståelse af forløbet i et brev til Rektorkollegiet:

... spørgsmålene omkring totaldimensionering og adgangsbegrænsninger er af så generel politisk karakter, at det næppe ville have været rigtigt at inddrage [rektor]kollegiet og institutionerne i den hidtidige fase af arbejdet.⁵⁹

Den nye organisation af fora for udvikling af universitetspolitikken var således slået igennem. Universiteterne havde mistet positionen som eksperter i universiteternes forhold, som i de forudgående årtier var kommet til udtryk i fora som Universitetskommissionen, Videnskabskommissionen, Universitetsadministrationsudvalget og Planlæg-

⁵⁷ Smst. Københavns Universitet. Konsistorium 31.3.1976.

⁵⁸ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Faglige Landsudvalg (FLUSU). Beskikkelser, medlemmer, vedtægter, mødeindkaldelser og referater. Referat af udvalgets møde 23.4.1976.

⁵⁹ RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Statistik, prognose, planlægning, j.nr. 1975-64230-7, læg II. Brev fra Ritt Bjerregaard til Rektorkollegiet 10.6.1976.

ningsrådet for de Højere Uddannelser. Nu blev det i stedet slået fast, at institutionerne først skulle høres til sidst i et langt forløb, hvor der blev fastlagt nye vilkår for deres arbejde.

I løbet af april og maj 1976 viste det sig, at også i Undervisningsministeriet havde man mere travlt end forudset. Konsultationer hos Justitsministeriet viste nemlig, at 1971-ændringen i Gymnasielovens § 8 ikke gav hjemmel til at indføre generel adgangsbegrænsning, kun punktvis adgangsbegrænsning og kun med henvisning til kapacitetsproblemer, ikke med henvisning til beskæftigelsesproblemer for de færdige kandidater. Altså skulle der vedtages en ny lov om adgangsbegrænsning inden sommeren. Der fulgte nu et hektisk forløb med fremsættelse af lovforslag 5. maj 1976 og vedtagelse kun en måned senere, 10. juni 1976. Folketinget besluttede, at der fra efterårssemestret 1976 kunne indføres adgangsregulering ved den lægevidenskabelige kandidatuddannelse og fra efterårssemestret 1977 ved samtlige fag på universiteter, universitetscentre og højere læreanstalter. Det blev nu tydeligt, at adgangsbegrænsning ikke kun handlede om at begrænse det samlede antal studerende, men også om at styre de studerende mod de uddannelser, hvor der var gode muligheder for beskæftigelse. Det betød, at der fra 1977 skulle ske en reduktion af tilgangen til studier som samfundsfag, psykologi og sociologi, mens ingeniøruddannelserne og de erhvervsøkonomiske og erhvervsproglige uddannelser skulle udvides. Endelig skulle nye edb-baserede systemer indføres med henblik på koordineret tilmelding og studenterregistrering, ligesom budgetteringssystemet skulle ændres.⁶⁰ Sideløbende med fremsættelsen af lovforslaget blev universiteterne bedt om at fortsætte den tekniske forberedelse af adgangsreguleringen.⁶¹

Hele forløbet fik Morten Lange til at henvende sig til både ministeren og Folketingets Uddannelsesudvalg. Han havde som medlem af Socialistisk Folkeparti selv været medlem af Uddannelsesudvalget, indtil han i 1976 tiltrådte som rektor for Københavns Universitet. Han opfordrede til, at loven blev behandlet med „sædvanlig grundighed“ gennem „realbehandling“ og altså ikke blev hastet igennem, som der var lagt op til. Desuden gjorde han opmærksom på, at „langt de fleste universitetsfolk finder, at de fleste studier begrænses sikrere og mere menneskeligt forsvarligt ved at hver enkelt studerende prøves på studiets egne fag efter 1 års studium“, og han påpegede nogle problemer

⁶⁰ RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Uddannelsessystemet i alm. 1974-1980. J.nr. 1976-11342-14: forslag til lov om adgangsbegrænsning ved videregående uddannelser. *Lov nr 315 af 10. juni 1976 om adgangsbegrænsning ved videregående uddannelser.*

⁶¹ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978, j.nr. 31-1(2-3)/5-75. Brev til universiteterne 6.5.1976.

ved at bruge erhvervs erfaring som optagelseskriterium, blandt andet at „med den nuværende ungdomsarbejdsløshed kan det let vise sig, at kun de privilegerede kan skaffe de fornødne lønsedler, og adgangen dermed vil få en ny social skævhed“. Endelig påpegede han, at der stadig ikke – midt i maj måned – forelå et sikkert administrativt grundlag, og at både universitetet og ansøgerne dermed stod i en særdeles usikker situation.⁶² Han forsøgte her som rektor at benytte den samme ret, som tidligere rektorer havde haft til direkte at forelægge sager for ministeren, men det ser ikke ud til, at der kom noget ud af hans henvendelse. Ritt Bjerregaard svarede ham blot venligt, at hele sagen jo havde været diskuteret grundigt forud for fremsættelsen af lovforslaget, og at de administrative problemer, som universiteterne stod overfor med hensyn til administration af adgangsreglerne, var „til at overse“.⁶³

Generel adgangsbegrænsning fra 1977

Efter vedtagelsen af loven i sommeren 1976 kom indstillinger fra de øvrige landsudvalg i efteråret 1976. Udvalgene havde ikke været enige om metoder til adgangsbegrænsning, så indstillingerne indeholdt mindretalsudtalelser og desuden særudtalelser fra studenterne. Også mellem flertallene i de faglige landsudvalg var der uenigheder: Landsudvalget for de pædagogiske og psykologiske uddannelser foreslog et pointsammenregningssystem, udvalget for de samfundsvidenskabelige uddannelser foreslog to kvoter, og de øvrige udvalgs flertal foreslog tre kvoter. Udvalgene for de samfundsvidenskabelige og for de naturvidenskabelige uddannelser foreslog stopprøver, om end de kunne gå ind for udvælgelse før optagelsen i 1977. Udvalget for de naturvidenskabelige fag foreslog optagelse på grundlag af kvotienten for et bestemt udvalg af fag ved den adgangsgivende eksamen. Udvalgene for ingeniøruddannelserne og for de naturvidenskabelige uddannelser ville kræve „relevant“ erhvervs erfaring. Hertil kom så udvalgenes mindretalsudtalelser og kritiske høringssvar fra universiteterne; alt i alt var det langt fra at være en entydig indstilling, som ministeren stod overfor. Ritt Bjerregaard skar igennem, da hun mente, at det var nødvendigt med de samme regler for alle områder. Forskellige regler kunne nemlig betyde, at de unge kunne være fristet til at søge ind på de uddannelser, hvor optagelseschancerne var størst, men ministeren

⁶² RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Uddannelsessystemet i alm. 1974-1980. J.nr. 1976-11342-14, breve fra Morten Lange, rektor ved Københavns Universitet. 11.5.1976.

⁶³ RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Uddannelsessystemet i alm. 1974-1980. J.nr. 1976-11342-14, brev fra Ritt Bjerregaard til Morten Lange. 25.5.1976.

fundt, at uddannelsesvalget burde ske ud fra personlige uddannelsesønsker. Desuden ville forskellige adgangsregler kunne give problemer ved studieskift. Endelig – og måske afgørende – ville det administrativt være nemmest at håndtere ensartede regler.⁶⁴ Der blev ikke taget faglige hensyn. Når først man var anerkendt til en uddannelse, lå de alle i princippet åbne, for så vidt at man ikke stødte mod adgangsbe- grænsning.

Kriterierne for adgangsbe- grænsning blev tilrettelagt således, at de kunne administreres gennem et edb-system. Straks fra sommeren 1977 blev Den Koordinerede Tilmelding oprettet og placeret ved Kø- benhavns Universitet, som på det tidspunkt havde de bedst udbygge- de edb-faciliteter. Der havde været talt om behovet for koordineret til- melding i flere år, men det havde været uoverskueligt at etablere det på grundlag af de enkelte institutioners papirbaserede systemer. Den Koordinerede Tilmelding kom til at udarbejde uddannelsesstatistik og vejledningsmateriale samt naturligvis at behandle de mange ansø- ninger. Denne opsamling af unikke oplysninger om ansøgerne, deres baggrund og ønsker samt om, hvem der blev optaget, betød, at Den Koordinerede Tilmelding fik en central position i de næste års udvik- ling af reglerne for adgangsbe- grænsning.⁶⁵

På grundlag af tal fra Den Koordinerede Tilmelding blev det nu muligt at følge optagelsesmønstret tæt. En opgørelse viste, at i 1985 var andelen af studerende optaget på uddannelser med sigte på det private erhvervsliv steget til 40 % mod 22 % i 1976. Omvendt var ande- len af studerende optaget på uddannelser med sigte på den offentlige sektor faldet til 23 % i 1985 fra 48 % i 1976.⁶⁶ Antallet af afviste ansø- gere var stort: 1977: 5.600; 1978: 3.900; 1986: 9.300. Det svingede med antallet af ansøgere. Antallet af studiepladser varierede derimod ikke meget: 1977: 19.700; 1978: 19.000; 1986: 24.200. Langt størsteparten af de afviste havde søgt optagelse på læreruddannelserne; i 1977 dre- jede det sig om hele 83 % af ansøgerne. Samme år havde kun 5 % af de afviste søgt optagelse på Københavns Universitet, langt de fleste på

⁶⁴ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975- 1978. Jnr. 31-0-0/76, læg IV. Redegørelse til folketingets undervisningsudvalg om adgangsbe- grænsningsmetoder ved de videregående uddannelser. 1.3.1977, s. 11, 12, 18.

⁶⁵ Eisenreich 2005, s. 115-120. Andy Jensen: „Adgangsbe- grænsning under ko- ordineret tilmelding: bureaukatiets triumf“, *Uddannelse: Undervisningsministeri- ets tidsskrift*, årg. 19, nr. 3, 1986, s. 154-158.

⁶⁶ Jens Peter Christensen: „De unges uddannelsesvalg: en analyse af søgning og tilgang til de videregående uddannelser“, *Uddannelse: Undervisningsministeri- ets tidsskrift*, årg. 19, nr. 8, 1986, s. 381-397.

medicinstudiet. I 1986 havde 2/3 af de afviste søgt optagelse ved sundhedsuddannelserne, de pædagogiske og de humanistiske uddannelser.⁶⁷

Efter indførelse af adgangsbegrænsning var det samlede antal af studerende ved universiteter og universitetscentre nede på 47.200 i 1981, men i 1985 oppe på 54.375. Tilgangen til universiteterne fulgte et lignende mønster: 1970: 6.600; 1975: 10.000. Efter indførelse af adgangsbegrænsning var tilgangen i 1977 på 7.650 og herfra kun svagt stigende i de følgende ti år.⁶⁸

Stopprøver eller erhveruserfaring

I diskussionen om, hvilke metoder der skulle anvendes ved adgangsbegrænsning, kom flere overordnede synspunkter til udtryk. En klassisk universitetspolitisk konflikt er konflikten mellem lærdomsmæssige og samfundsøkonomiske argumenter. Skal universitetspolitikken udformes, så den især støtter institutionernes videnskabelige og undervisningsmæssige arbejde, eller skal bredere samfundsmæssige krav, f.eks. om arbejdsstyrkens uddannelsesniveau, bestemme dens udformning? Særligt tre metoder blev overvejet til gennemførelse af adgangsbegrænsning, nemlig stopprøver, optagelse med inddragelse af erhveruserfaring og optagelse på grundlag af resultat fra adgangsgivende eksamen.

Det var universiteternes forslag, at adgangsbegrænsning skulle ske gennem *stopprøver* eller *forprøver*, som blev indført efter diskussionerne om adgangsbegrænsning i 1930'erne. Det var vanskeligt at forudsige, hvem der ville blive de bedste studenter, og der var derfor stor skepsis over for adgangsbegrænsning før studiestart. Fra et lærdomsmæssigt synspunkt var det nemlig vigtigt at have de bedste studenter på universiteterne for at kunne skabe det bedste studiemiljø og de bedste kandidater. En fortaler for det synspunkt var Palle Juul-Jensen i det faglige landsudvalg for sundhedsuddannelser. Han udtrykte det på den måde, at det ikke var muligt at opstille kriterier for, hvem der ville blive de bedste læger, men derimod for hvem der ville være bedst til at gennemføre studiet. Det kunne afgøres ved forprøven, som ville ligne de følgende eksaminer; studenter ved samme universitet blev testet på samme måde; studenterne blev testet specielt i de fag, der har relevans for studiet; og når studentereksamen ikke blev tillagt for stor

⁶⁷ Smst. samt *Koordineret tilmelding 1977*, Kbh. 1977, s. 79 og *Koordineret tilmelding 1978*, Kbh. 1978.

⁶⁸ Kurt Johannesen & Lars Madsen: *Uddannelsessystemet i tal*, Det økonomisk statistiske kontor. U.å. [1986].

vægt, kunne konkurrence i gymnasiet undgås.⁶⁹ „Denne optagelsesmetode sikrer det frie studievalg samtidig med at den er retfærdig og fagligt kvalificeret“, hed det fra Københavns Universitet.⁷⁰ Universiteterne stræbte mod at skabe så stærke studiemiljøer som muligt, men bekymrede sig ikke om, hvordan det skulle gå de studerende, som ikke gik videre efter en stopprøve.

Det viste sig, at der var flere partier i Folketinget, som var parate til at bakke op om universiteternes fagligt begrundede ønske om at gennemføre adgangsbegrænsning som stopprøver. Den konservative Gerda Møller sagde direkte, at „jeg mener, at når universitetsfolk kan gå ind for det [stopprøver], så kan det altså heller ikke være så forfærdelig galt“.⁷¹ Også Kristeligt Folkeparti foretrak stopprøver, ligesom et flertal i den radikale gruppe ønskede stopprøver og derfor undlod at stemme, da lovforslaget kom til afstemning.⁷² I Folketingets debat så man dog konturerne af en anden måde at forstå stopprøver på, nemlig som „tidlige prøver“, der kunne lede de studerende i flere retninger.⁷³ Basisuddannelser, fælles for kortere og længere uddannelser, som var en mere formel form for dette princip, blev dog ikke diskuteret direkte og heller ikke søgt realiseret ved de gamle universiteter. Undervisningsminister Ritt Bjerregaard gjorde opmærksom på, at universiteterne ikke havde taget stilling til, hvordan stopprøver skulle fungere.

Hvad har man egentlig tænkt sig der skal ske, når en studerende efter et år dumper til en stopprøve? Skal vedkommende have lov at prøve igen? Skal vedkommende prøve på en anden uddannelse? Hvad så, hvis den pågældende dumper en gang til? Hvor mange gange skal man have lov at dumpe? Skal man kunne blive ved? Hvordan sikrer man, at man overhovedet kan få en uddannelse? Og hvad gør man med den studiegæld, som man efterhånden har oparbejdet i hele den periode?⁷⁴

⁶⁹ RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Statistik, prognose, planlægning 1974-1980. j.nr. 1975-64230-7, læg II. Indstilling fra det faglige landsudvalg for sundhedsuddannelserne om adgangsreguleringsmetoder m.v. i forbindelse med adgangsbegrænsning til lægeuddannelsen på Københavns, Århus og Odense universiteter. 18.2.1976.

⁷⁰ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978, j.nr. 31-1(2-3)/5-75. Høringssvar fra Københavns Universitet, 31.3.1976.

⁷¹ *Folketingstidende* 1975-76, sp. 9797.

⁷² *Folketingstidende* 1975-76, sp. 10959.

⁷³ *Folketingstidende* 1975-76, sp. 10966, 10959.

⁷⁴ *Folketingstidende* 1975-76, sp. 9802.

Ministeren gik altså ikke ind for stopprøver, som universiteterne anbefalede. I stedet talte hun varmt for *erhvervs erfaring* som supplement til en adgangsgivende eksamen. Helt ny var ideen ikke, den var i forvejen kendt fra kortere og mere praksisorienterede uddannelser som børnehavepædagog og ingeniør, men den havde ikke været blandt de forslag om metoder til adgangsbegrænsning, som var bragt på bane i 1971 i forbindelse med mulighed for punktvis adgangsbegrænsning.

Argumenterne for at indføre erhvervsarbejde som en del af adgangsgrundlaget viste, hvordan der kunne skabes en helt ny relation mellem universitet og samfund. Den enkelte ville få gavn af en bredere erhvervs erfaring i resten af arbejdslivet, og også ufaglært arbejde ville give en nyttig erfaringsbaggrund og personlig udvikling ved kontakt med andre livsforhold. En erhvervsperiode mellem gymnasium og videregående uddannelse ville formentligt gøre uddannelsesvalget mere sikkert, ligesom den enkelte ville opleve en „aldersmæssig modning“ gennem erhvervsarbejde, inden studierne påbegyndtes. Desuden ville erhvervsarbejde kunne udgøre et alternativ til „omvejsuddannelser“, og flere kriterier for adgangsbegrænsning ville forbedre optagelseschancen for den enkelte. Muligheden for at tilgodese erhvervs erfaring blev nævnt som et af midlerne til at mindske „problemet med social skævhed“, når der ved optagelsen kunne tages hensyn til ansøgenes uddannelsesmæssige baggrund og derved sikre dispensater og ansøgere med erhvervmæssig uddannelsesbaggrund og erhvervs erfaring en vis fortrinsstilling.⁷⁵ Det Centrale Uddannelsesråd fremhævede, at en særlig prioritering af „ansøgere med erhvervs erfaring inden for alle kategorier ville tilgodese et hensyn til social udligning og føre i retning af et system med tilbagevendende uddannelse“.⁷⁶

De positive argumenter kom fra centraladministrationen, politikere og de faglige landsudvalgs flertal. Derimod var repræsentanter for universiteterne betænkelige ved det nye adgangskriterium, som dels udsatte studiestarten, dels måske gav adgang til studenter med (for) lave eksamener. Rektorkollegiet advarede mod at „forsinket optagelse giver lavere gennemførselsprocent. Der må således specielt bemærkes, at kombinationen af lav karakter og forsinket optagelse giver dårlige

⁷⁵ RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Statistik, prognose, planlægning. 1974-1980. J.nr. 1975-64230-5, læg I. Notat af 2. december 1974 fra Direktoratet for Videregående Uddannelser om mulige adgangsbegrænsningsmetoder i en generel adgangsgulderingssituation med følgeskrivelse af 3. december 1974 til folketingets undervisningsudvalg, s. 21, 25.

⁷⁶ RA. Undervisningsministeriet. Journalsager: Statistik, prognose, planlægning. 1974-1980. J.nr. 1975-64230-5, læg I. Udtalelse fra Det centrale uddannelsesråd om helhedsplanlægning af de videregående uddannelser. 5.4.1974.

chancer for at fuldføre et studium“.⁷⁷ Omvendt blev det i Det Centrale Uddannelsesråd fremført, at et af målene for den videre planlægning skulle være at gøre presset på de lange videregående uddannelser lidt mindre, og et af midlerne kunne være „præmiering af udskydelse af studier gennem 'credit' for erhvervsarbejde i optagelsesbetingelser“.⁷⁸ Altså igen det klassiske skel mellem lærdomsmæssige argumenter, som sigter mod de bedste studerende, og de samfundsøkonomiske argumenter med fokus på ressourceanvendelsen.

Da erhvervsarbejde var nævnt som en del af grundlaget for de faglige landsudvalgs arbejde, var der ikke direkte opposition imod forslaget, men der var uenighed om, hvor stor vægt erhvervsarbejde skulle have i optagelsesgrundlaget; diskussionen gik på størrelsen af de enkelte kvoter, hvor nogle mente, at kvote I, dvs. optagelse udelukkende efter studentereksamenskarakter, skulle tildeles 60 % af studiepladserne, men andre helt op til 90 % af det samlede antal studiepladser. Samtidig var der fra flere landsudvalg forslag om kun at have to kvoter, en som udelukkende tog hensyn til studentereksamenskarakter og en for alle øvrige ansøgere, altså både egentlige dispensater og ansøgere, hvor erhvervs erfaring skulle medtages.⁷⁹

Der var ikke mange kommentarer om inddragelse af erhvervs erfaring som en del af adgangsgrundlaget i Folketingets diskussioner, heller ikke i forbindelse med behandlingen af lovforslaget i foråret 1976. Det må tages som udtryk for en almindelig tilslutning til dette nye princip for optagelse på de videregående uddannelser. Det Konservative Folkeparti, Venstre og Kristeligt Folkeparti tilsluttede sig det nye optagelseskriterium uden særlige kommentarer.⁸⁰ Derimod stillede Lone Dybkjær (Det Radikale Venstre) spørgsmål ved, hvorfor „bogormene“ ikke skulle have erhvervs erfaring? Hvorfor skulle kun dem med lidt lavere karakterer tvinges til det? Og ville det ikke være bedre for arbejdsmarkedet også at få dem med de højere karakterer ud i arbejde, inden de påbegyndte studierne?⁸¹ Kristine Heltberg (Socialistisk Fol-

⁷⁷ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978. J.nr. 31-0-0/76, læg IV. Høringssvar fra Rektorkollegiet 23.9.1976.

⁷⁸ RA. Undervisningsministeriet. Det Centrale Uddannelsesråd (CUR). Mødereferater: ordinære møder 1973-1982. 1-30. Referat af mødet 11.3.1974. Udtalelse af Inge Thygesen.

⁷⁹ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978. J.nr. 31-0-0/76. Oversigt over indstillinger om adgangsbegrænsningsmetoder fra de faglige landsudvalg. 30.11.1976.

⁸⁰ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 9774, 9783, 9784.

⁸¹ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 9779, 9799.

keparti) mente, at det først kunne være relevant at diskutere erhvervs-erfaring, når der ikke længere var stor ungdomsarbejdsløshed.⁸² Freddy Madsen (Danmarks Kommunistiske Parti) fandt det sympatisk, at studerende ved de videregående uddannelser ville få „praktisk kendskab til erhverv“, men forudså også, at unge ville være villige til at arbejde på betingelser, „som er helt uacceptable for fagbevægelsen“ for at opnå denne erhvervs-erfaring.⁸³ Medlemmerne fra Fremskridtspartiet, Centrumdemokraterne og Venstresocialisterne nævnte ikke kriteriet om erhvervs-erfaring med et ord.

Undervisningsminister Ritt Bjerregaard var en stærk fortaler for, at erhvervsarbejde kunne indgå i optagelsesgrundlaget. Hun lagde vægt på, at det var langt bedre at forbedre sit optagelsesgrundlag ved at beskæftige sig med noget helt andet end det, der foregår i uddannelsessystemet, end ved at skulle læse de samme fag op igen for at opnå en bedre karakter, og at erhvervs-erfaring som supplerende kriterium kunne opbløde favoriseringen af de gode karakterer. Da fordelene ved erhvervsarbejde var så generelle, mente hun ikke, at erhvervsarbejde skulle være specielt studierelevant.⁸⁴

Kriteriet om erhvervs-erfaring var noget af et columbusæg i adgangsdebatten. Godkendelse af erhvervs-erfaring som en del af optagelsesgrundlaget til lange videregående uddannelser, også på universiteterne, tog noget af luften ud af den kritik, som handlede om, at adgangsbegrænsning skabte social ulighed. Med denne ordning fik alle mulighed for at forbedre eksamensresultatet, og det blev fremhævet, at *forskellige* erfaringer kunne være nyttige forudsætninger for en videregående uddannelse. Det er bemærkelsesværdigt, at diskussionen herom foregik uden den store entusiasme, men også uden reservationer, således at indførelse af andre kriterier end de strengt faglige, opnået gennem adgangsgivende eksamen, kunne tages i anvendelse uden sværds slag.

Karakterer, lodtrækning og social (u)retfærdighed

Diskussionen om, hvorvidt adgangsbegrænsning burde ske ved kun at optage studerende med de bedste studentereksamener, havde man som nævnt haft allerede i 1930'erne. Den adgangsbegrænsning, som hele tiden var blevet gennemført ved læreanstalterne, tog udgangspunkt i karaktererne ved studentereksamen, nogle steder dog ved at lægge særlig vægt på udvalgte fag. På den baggrund var det ikke over-

⁸² *Folketingstidende 1975-76*, sp. 9796, 9803.

⁸³ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 10961-62.

⁸⁴ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 9792-93.

raskende, at eksamensresultat også fik en central placering i 1970'ernes diskussioner om adgangsbegrænsning.

Resultatet fra den adgangsgivende eksamen blev anset for at være et mål for „studieegnethed“. Karakterkriteriet var et klassisk greb, der med en relativt enkel administrativ procedure kunne udskille studenter med et resultat under en fastsat grænse, eventuelt med særlig vægt på nogle fag. Der var gennem tiden lavet flere undersøgelser, som viste, at studenter med et højt gennemsnit ved studentereksamen klarede sig rigtig godt i den videre uddannelse og også relativt hurtigt nåede frem til afsluttende eksamen. Og tilsvarende, at studenter med lavt gennemsnit havde mere vanskeligt ved at klare studierne. Direktoratet for de Videregående Uddannelser lagde vægt på, at en række undersøgelser havde vist en statistisk sammenhæng mellem studentereksamen og frafaldsrisiko, gennemsnitlig studietid og eksamensresultater ved den videregående uddannelse, men gjorde også i 1974 opmærksom på, at der burde foretages undersøgelser ved de enkelte fag om denne mulige sammenhæng, da man antog, at der ville være forskelle mellem de enkelte uddannelser.⁸⁵ Det ser dog ikke ud til, at sådanne undersøgelser blev gennemført.

Der blev lagt vægt på, at grundlaget skulle være den samlede adgangsgivende eksamen, ikke forskellige ordninger med vægt på udvalgte gymnasiefag, der kunne være særligt relevante for de enkelte studier. Det ville nemlig betyde, at studievalget reelt ville blive lagt ned i begyndelsen af de gymnasiale uddannelser. Dette argument pegede både på den stræben efter lighed, der ligger i et sent uddannelsesvalg, og på den fleksibilitet, som i de næste årtier skulle komme højt på dagsordenen.⁸⁶ Det pegede i samme retning, at erhvervsarbejde ikke skulle være studierelevant.

Universiteterne var som nævnt kritiske over for optagelse på grundlag af resultater fra de adgangsgivende eksamener. For eksempel mente Aarhus Universitet, at „en adgangsregulering på grundlag af adgangsgivende eksaminer må forekomme urimelig, ikke mindst i relation til disse eksaminers uensartede omfang og indhold“.⁸⁷

Hele spørgsmålet om karakterer var allerede blevet grundigt drøftet i 1971 i forbindelse med diskussionerne om punktvis adgangsbegrænsning. Dengang havde Danske Studerendes Fællesråd, DSF, grundigt argumenteret for, at udvælgelse efter karakterer ville betyde so-

⁸⁵ RA. Notat af 2. december 1974 om mulige adgangsbegrænsningsmetoder, s. 15-16.

⁸⁶ Smst., s. 13.

⁸⁷ RA. Direktoratet for de videregående uddannelser. Journalsager 1975-1978, j.nr. 31-1 (2-3)/5-75. Høringssvar fra Aarhus Universitet 5.4.1976.

cial skævhed. DSF havde påpeget, at udvælgelse efter karakterer blot var et mål for „den uddannelsessøgendes ’tilpasningsevne’ til de bestående uddannelser“. Udvalgelse efter karakterer blev begrundet med argumenter om effektiv ressourceudnyttelse, mens DSF ikke fandt, at de pædagogiske konsekvenser af adgangsbegrænsning var fuldt belyst.⁸⁸ Der havde dengang været enighed om, at anvendelse af resultatet fra den adgangsgivende eksamen ville være diskriminerende over for „de studiefremmede socialgruppers børn“. Anders Mathiesen fra DSF havde sat trumf på det udsagn ved at foreslå, at alle ansøgere fra socialgruppe 4 og 5 skulle sikres optagelse, idet det ville „sikre en lidt mindre underrepræsentation af studerende fra de socialt dårligt stillede befolkningsgrupper, selv om der på denne måde langt fra kan sikres en ligelig repræsentation“. ⁸⁹ Dette blev dog imødegået af andre medlemmer af udvalget, som ikke fandt det acceptabelt at anvende forældres sociale status som adgangskriterium, idet „den korrektion, der herved kunne opnås af en social skævhed, er uvæsentlig, og [at] mange andre faktorer af psykologisk, sociologisk og økonomisk karakter med lige så stor relevans kunne udformes til et kriterium“. ⁹⁰ Lodtrækning var også blevet foreslået af DSF med den begrundelse, at lodtrækning „tilgodese det pædagogiske hensyn, idet det ikke tilskynder til karakterkonkurrence og er neutral overfor det sociale hensyn, hvilket dog betyder en fastholdelse af den på de tidligere trin i uddannelsessystemet allerede stedfundne favorisering af de socialt bedst stillede“. ⁹¹ I diskussionen om adgangsbegrænsning op til 1977 fastholdt studenterne disse synspunkter.

Studenternes forslag om at favorisere studenter fra de laveste socialgrupper blev afvist med, at socialgruppebegrebet var vanskeligt – eller umuligt – at anvende på enkeltpersoner.

Socialgruppeinddeling bygger på forsørgerens arbejdsmæssige stilling, uddannelse og antal underordnede. For den enkelte kan der manipuleres med oplysningerne, som er vanskelige – måske umulige – at kontrollere ... Problemet med social skævhed må derfor søges løst tidligere i uddannelsessystemet og ved at liberalisere adgangsvejene, tilgodese erhvervs erfaring mm.⁹²

⁸⁸ RA. Indstilling om mulighederne for indførelse af punktadgangsregulering. 30.3.1971, s. 4, særudtalelse nr. 4 fra Anders Mathiesen.

⁸⁹ Smst., s. 9.

⁹⁰ Smst., s. 15, særudtalelse nr. 13 fra N.J. Dahl, Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole og Tom Christensen, Danmarks Tekniske Højskole.

⁹¹ Smst., s. 15, særudtalelse nr. 14 fra Anders Mathiesen, DSF.

⁹² RA. Notat af 2. december 1974 om mulige adgangsbegrænsningsmetoder,

Som eksempel på, hvor vanskeligt det ville være at anvende socialgruppe som konkret adgangskriterium, blev der spurgt, om en direktør så skulle tage sommerjob som chauffør for at sikre sit barn en studieplads? Studenternes forslag om at give adgang på grundlag af simpel lodtrækning blev afvist med den begrundelse, at lodtrækning ikke ville give den enkelte nogen mulighed for at påvirke sin optagelse eller for at give udtryk for motivation samt, at systemet kan føles uretfærdigt.⁹³

I 1970'ernes diskussioner om adgangsbegrænsning var det et tilbagevendende tema, hvordan udvælgelsen kunne ske uden at forstærke sociale forskelle. Også kønsmæssige forskelle blev behandlet. I notatet fra Direktoratet for de Videregående Uddannelser blev der talt om, at nok skulle metoderne til adgangsbegrænsning især bygge på studieegnedhedskriterier, men man skulle undgå „yderligere sociale og kønsmæssige skævheder“ og endda „eventuelt formindske de nuværende“. De kønsmæssige skævheder kunne tilgødeses ved at sikre kvinderne en vis fortrinsstilling til uddannelser med få kvinder blandt ansøgerne og mændene en vis fortrinsstilling til uddannelser med få mandlige ansøgere.⁹⁴ Spørgsmålet blev også strejft af Det Centrale Uddannelsesråd og Det faglige Landsudvalg for Sundhedsuddannelser, men uden at give anledning til nogen form for anbefalinger. I Planlægningsrådets udvalg var det i 1971 blevet overvejet, om der skulle ske en udvælgelse efter køn, og eftersom der var et relativt større frafald blandt kvindelige end blandt mandlige studerende, mente udvalget, at ud fra en „ressourceudnyttelsesbetragtning“ burde antallet af kvindelige studerende reduceres; dog med den tilføjelse, at „af mange grunde kan metoden ikke anbefales“.⁹⁵ Det afstedkom ikke yderligere diskussion. Det blev aldrig for alvor diskuteret, om køn skulle være et adgangskriterium.

Under Folketingets behandling var der fra de fleste partier tilslutning til at give karaktererne en væsentlig rolle ved den kommende adgangsbegrænsning. Fremskridtspartiet mente, at eksamensresultatet var et udtryk for den enkeltes „stabilitet“, mens SF omvendt fremførte, at eksamenskarakterer intet kunne sige om, hvorvidt den studerende ville blive en god læge. DKP lagde vægt på, at et krav om høje karakterer

s. 24.

⁹³ Smst., s. 25.

⁹⁴ Smst., s. 3.

⁹⁵ RA. Indstilling om mulighederne for indførelse af punktadgangsregulering. 30.3.1971, s. 8.

terer ville betyde, at de socialt dårligst stillede ville blive sorteret fra.⁹⁶ Det samme lød fra Venstresocialisterne, som satte trumf på:

... skal man endelig have denne adgangsbe­grænsning, hvad vi altså er modstandere af, så bør man gøre det ved lodtrækning ... Så kan det oven i købet være, at der også slipper nogle igennem fra arbejderklassen og fra socialt dårligere stillede miljøer, og det mener vi ikke kan være nogen skade til.⁹⁷

De to metoder, karaktergennemsnit og lodtrækning, havde det til fælles, at de var nemme at administrere. Optagelse på grundlag af karaktergennemsnit kunne ses som en tilnærmelse til det lærdomsmæssige argument om, at de bedste studerende må foretrækkes, mens lodtrækning blev lanceret som en metode til at få størst mulig social lighed i optagelsen til de videregående uddannelser.

Planlægningens redskaber

Historien om adgangsbe­grænsning viser, hvordan opfattelsen af universiteternes rolle i samfundet ændres i takt med, at nye politiske og forvaltningsmæssige strømninger bliver dominerende. Ved at gå tæt på et enkelt aspekt – adgangsbe­grænsning – bliver det muligt at se forvaltningsmæssige og politiske skridt, som leder frem mod større forandringer.

Denne analyse dækker tre faser i adgangsbe­grænsningens historie. I 1930'erne dominerede de lærdomsmæssige argumenter over for de samfundsøkonomiske argumenter, da universiteterne ønskede metoder til at begrænse studentertallet ved at udskille de mindst egnede studenter. I 1960'erne blev de lærdomsmæssige argumenter fortrængt af velfærdsstatens samfundsøkonomiske argumenter. Ved universiteterne skulle der være plads for alle med lyst og evner, selv om det skete på bekostning af universiteternes ønsker om adgangsbe­grænsning for at sikre gode studiemiljøer. Der var tillid til, at de studerende ville fordele sig således på forskellige studieretninger, at arbejdsmarkedets behov ville blive opfyldt.

I 1970'erne blev visionen om plads ved universiteterne for alle med lyst og evner afløst af en målsætning om, at der skulle være uddannelsespladser til alle, men ikke nødvendigvis ved netop den uddannelse, som den enkelte måtte have størst interesse for. De samfundsøkonomiske argumenter fik en ny udformning, da politikken blev tilrette-

⁹⁶ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 9776, 9781, 9786.

⁹⁷ *Folketingstidende 1975-76*, sp. 9789.

lagt efter perspektivplanernes overordnede vurderinger af samfundsøkonomien. 1970'ernes politiske mål var, at uddannelsernes omfang skulle styres af arbejdsmarkedets formodede behov, ikke som tidligere af tilstrømningen af studenter. Efter en vurdering af ressourcer og samfundsmæssige behov blev det besluttet, at der højst måtte optages 20.000 studerende hvert år, og tillige at der skulle flyttes studerende fra bl.a. samfundsfag og psykologi til erhvervsøkonomi og de naturvidenskabelige fag. Der skulle være studiepladser til alle, men ikke nødvendigvis på den foretrukne uddannelse. Målet var at få uddannet den efterspurgte arbejdskraft, ikke at sikre, at den enkelte fik en uddannelse svarende til lyst og evner.

Diskussionen om, hvordan adgangsbegrænsning konkret skulle udformes, kom til at dreje sig om tre metoder: *Stopprøver*, som var universiteternes foretrukne metode, ville et stykke inde i studierne kunne udskille de studenter, som næppe ville kunne færdiggøre studierne og dermed næppe heller ville kunne bidrage til et frugtbart studiemiljø. Den mulighed blev afvist politisk. *Erhvervs erfaring* som en del af adgangsgrundlaget var et nyt element til adgangsbegrænsning. Undervisningsminister Ritt Bjerregaard præsenterede det med argumenter om, at det kunne medvirke til at formindske sociale forskelle, altså med udgangspunkt i velfærdsstatens ideer. *Eksamensresultat* fra den adgangsgivende eksamen var et klassisk greb til at udskille de studerende, som med størst sandsynlighed ville kunne gennemføre studierne hurtigst.

Lodtrækning blev diskuteret, men afvist med den begrundelse, at det ikke gav ansøgerne mulighed for at forbedre deres optagelsesgrundlag. For at gennemføre adgangsbegrænsning blev nye *edb-baserede redskaber* taget i brug. Den Koordinerede Tilmelding skulle kontrollere, om adgangskravene var opfyldte (og derfor måtte de ikke være for komplicerede) og sørge for fordeling af ansøgerne mellem de enkelte institutioner, baseret på ansøgernes prioriterede ønsker.

Det var ikke kun argumenterne, men også de fora, hvori de kunne fremføres, som ændrede sig. Frem til 1960'erne mødtes repræsentanter for universiteter og studerende med centraladministrationens ledende embedsmænd i kommissioner og udvalg. De afgav efter års diskussioner betænkninger, hvori medlemmernes synspunkter omhyggeligt var opregnet og afvejet. Kommissionernes anbefalinger blev oftest taget til efterretning og realiseret. I 1964 blev Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser oprettet, igen med medlemmer fra universiteter og centraladministration, men også med et bundet mandat: fri adgang til universiteterne for alle med lyst og evner. Det gav anledning til en del diskussion og også advarsler om de store omkostninger, som fri adgang ville medføre. Det er vigtigt at bemærke, at universiteternes

repræsentanter stadig sad ved bordet for at rådgive ministeren. Det blev anderledes i 1970'erne, da Planlægningsrådet blev nedlagt samtidig med oprettelsen af Direktoratet for Videregående Uddannelser. På få år ændrede universiteternes og studenterorganisationernes muligheder for at påvirke universitetspolitikken sig fra fast repræsentation i råd og udvalg til at være høringspart i processens sidste ende – og det endda med meget skarpe tidsfrister – eller for studenternes vedkommende til at forsøge at påvirke processen gennem aktioner på universiteterne. Samtidig blev de statslige organer til styring af universiteterne udbygget og stadig mere specialiserede.

Universiteterne havde tabt terræn på trods af Styrelsesloven fra 1970 og dens demokratiske fordeling af den interne magt. De lærdomsbaserede argumenter var ikke repræsenteret, når de første planer for nye tiltag på universitetsområdet blev fastlagt, fordi universiteterne ikke længere havde fast repræsentation i de organer, hvor mål og midler i universitetspolitikken blev diskuteret. I diskussionen om adgangsbegrænsning blev argumentet om at sikre de bedste studerende og dermed de bedste studiemiljøer gennem stopprøver fejlet af bordet. I stedet var det væsentligste argument for adgangsbegrænsning af samfundsøkonomisk karakter: Der var ikke råd til at uddanne alle til den ønskede uddannelse, som måske ikke ville give job efterfølgende. Argumenterne for adgangsbegrænsning havde dog stadig elementer af velfærdsstatstænkning. Det var blandt andet tilfældet, når det blev beregnet, at der burde være uddannelsespladser til alle – blot ansøgerne accepterede at blive flyttet til de ledige pladser, og når kriteriet om erhvervs erfaring skulle hjælpe til at udligne sociale forskelle. Adgangsbegrænsning var med til at bringe de statslige myndigheder stadig nærmere på universiteterne. Det blev realiseret gennem brug af redskaber, der senere blev tillagt New Public Management. Det drejer sig for eksempel om målinger af universiteternes præstationer og brug af edb til styring og registrering.

Styrelsesloven bliver rigtigt fremhævet som et skillepunkt i dansk universitetspolitik, men også 1970'ernes forandringer i fora og styringsredskaber betød helt nye toner i universitetspolitikken, som universiteter og studenterorganisationer kun fik ringe indflydelse på. 1970'erne var et årti præget af omfattende planer for samfundets udvikling, f.eks. regulering af adgangen til de videregående uddannelser. 1970'ernes universitetspolitik befandt sig i lighed med hele den politiske scene i en overgangsperiode, hvor planlægningen og realiseringen af nye initiativer blev udformet med elementer fra velfærdsstatens tankegods side om side med initiativer, som i de efterfølgende årtier blev koblet sammen med New Public Management og senere med konkurrencestaten.

SUMMARY

*An overlooked decade of planning
Reasons for restricted admission to Danish universities in the 1970s*

Restricted admission to Danish universities was introduced in 1976-77. This political initiative was meant to ensure an appropriate number of students, both overall and in terms of employment opportunities. Restricted admission was discussed already in the 1930s, proposed by the universities as a means to improve the quality of the student body. In the 1960s, restricted admission was politically unacceptable because it went against welfare state ideals of ensuring everyone the education he or she had the desire and ability to pursue. The political atmosphere of the 1970s supported the notion that public spending should be limited and universities not educate for unemployment. Restricted admission was primarily based on grade averages from the admissions exam, yet even the possibility of supplementing exam results with work experience was introduced. The universities lost their representation in the ministry's committees because of a new administrative structure. They now pointed out, in vain, that restricted admission would not result in 'better' students. Student organizations disavowed it in any form. In a broader perspective, access limitation was designed with elements from welfare state ideals side by side with initiatives that, in the following decades, were linked with New Public Management and later with the so-called competition state.